

Toponímia nordcatalana i vandalisme onomàstic

Renada-Laura Portet

DOI: 10.2436/15.8040.01.294

Resum

A la revisió cadastral del poble d'Alenyà, el lloc dit de la Colomina del Perer (amb primera transcripció napoleònica del 1809: Colomine del Paré, expressant, ben entenedorament per un rossellonès: la realitat etimològica en el sentit de l'arbre: PERER, realitat comprovada amb bones atestacions carolíngies (981: *pogium qui vocatur Pera*, M.H. i en 994: *ipso perario*, Alart), heus ací que aquest topònim va esdevenir, recentment, en el cadastre municipal: Colomine del PAYRRER, és a dir del "paleta". D'un element del paisatge es passa a un ofici. Això és fer malbé el patrimoni toponímic, és vandalisme.

Quan el poblet de NILS (ben documentat: 992 et Asinilos (Alart), i in Asinilos (M.H.), es veu, de cop i volta, en el panell a l'entrada del poble, amb l'afegit d'una NY palatal inicial: antihistòrica, antifilològica, que fa d'ell: el "lloc on criaven anyells" en canvi de "lloc on criaven els rucs", això és pur vandalisme. Alguns, per sentir-se ofesos potser, han matat els ases per a posar-hi anyells... Filològicament, se sap que cal una – NN geminada llatina- (que mai no trobem a la documentació de Nils!) per a aconseguir una N palatal catalana... Igualment, mai no hi trobem la –L palatal- de "anyell" qui, ell, prové de "l'annucūlū" llatí! I ja que quatre grans especialistes de la toponímia catalana: Alcover, Moll, Joan Corominas, Bernat Alart, escriuen sempre, amb perfecte acord, NILS amb la simple dental oclusiva, això hauria de cloure tota discussió.

A vegades, el vandalisme urbà s'afegeix al vandalisme onomàstic. Tal és el cas amb "la Place Laborie", així anomenada fins a la revisió dels noms de carrer. Jo, infant, m'imaginava que potser, era un homenatge a un cert "il·lustre" Laborie. Però el meu treball de tercer cicle sobre la plana del Rosselló (l'antic comtat de mateix nom) em va portar l'atestació, ben documentada al segle XIII, de: la Bocayria, val a dir: la Boqueria. Ai las, un altre investigador, (mal) dirigit pel catedràtic del moment, es va parar a la sola atestació de final s.XIV: la boeria de manera que aquest odònim es va quedar assenyalat amb el sentit de "Plaça dels Bous"!!! I avui dia, uns enormes cartells amb caps monstruosos de bous pengen dels balcons de les cases d'aquella minúscula placeta!

Com es presenta la situació a l'anomenada « Catalunya del Nord » ?

A l'espai català de l'Estat francès, tota la toponomàstica s'havia fossilitzat, històricament, en català. Així quedava, sense gaire alteracions, en el cadastre napoleònic (encara que amb grafia adaptada a la fonètica francesa) i el català, en la seua variant rossellonesa, s'havia mantingut també, fins fa poc (una cinquantena d'anys) en el parlar de cada dia, a tots els pobles del Rosselló.

Però: quina salvaguarda se'n fa i se n'ha fet ?

A hores d'ara: es tracta d'una **destrossa** que quedarà irremeiable.

I tant més que la culpa –sense entrar en òptiques històrico-polítiques bé prou sabudes--, la culpa no la té la sola diglòssia en què ens ha posat el jacobinisme francès. Diglòssia fins i tot doble a les nostres comarques, d'una part entre el català central i la variant rossellonesa (fruit de l'evolució històricament normal de la llengua) i, d'altra part: la diglòssia, políticament imposada aquesta, entre el català i el francès. Però ni tan sols això. L'irremeiable, a hores d'ara, s'està complint quan sorgeixen, devers la nostra toponímia, uns entrebancs imbècils i... fatals de part de certes autoritats municipals que ens rebutgen les formes correctes o les correccions que els proposem. Se'n resulta una destrossa del patrimoni onomàstic que s'equipara amb un vandalisme oficial, d'Estat, que arriba, a vegades, fins al punt d'afectar l'arquitectura urbana. I això no és tot. Perquè a aquest treball de destrucció s'hi afanyen, també, certs autodidactes i, pitjor, alguns catedràtics amb unes errades que, fetes per ells, són sacrosantes. No s'hi pot tocar. Sacrilegi.

Tanmateix les coses podrien arreglar-se si s'acceptessin les explicacions idònies dels especialistes. Hem dit: «**especialistes**». Com s'ha d'entendre ? Un dia, el Dr. Ferdinand Pradal, director del CNRS de Toulouse, em va dir: «*Dans toutes les disciplines, on peut admettre des amateurs, même en archéologie s'ils sont bien encadrés, exceptée une: la vôtre. En onomastique, seuls les onomasticiens peuvent et doivent s'en occuper (j'entends, par onomasticiens: les linguistes spécialisés en philologie...)*» En onomàstica, doncs, si ens referim a aquella veu «autoritzada», hi cal una **especialització** específica en **filologia**. I vet aquí on la pota fa més mal. Perquè, a hores d'ara, i fa una colla d'anys, la filologia no existeix més, com a assignatura integral, en els estudis «superiors» d'idiomes, com abans existia. Sols s'ha quedat un vague «*mòdul*» (així anomenat) de lingüística amb uns detallets bàsics de fonologia (res de fonètica científica!), un poc de gramàtica (morfològica, no «històrica»!) i res més. De manera que, avui dia, a casa nostra, hi ha més «amateurs» diletants que no pas onomasticians en el sentit del Dr. Pradal. I resulta que els treballs no presenten res més de segur, fiable, científic.

Clar que, pel que fa a la toponomàstica, la filologia no ho abarca tot i una pluridisciplinarietat és indispensable (amb arqueòlegs, historiadors i geògrafs) però simplement com a **ajut, no com a autoritat essencial**. En els camins de la toponímia, tan embussats de brossa, malesa i paranys, les paraules del Dr. Pradal em valen de viàtic i els poso ara com a postulat per a seguir endavant.

Anem al gra. Les errades d'alguns catedràtics, hem dit.

Llàstima que em calgui fer breu perquè n'hi ha més d'una. Ens pararem, per començar, a un odònim perpinyanès: «**La plaça Laborie**» que, fins a la revisió dels noms de carrer, s'havia mantingut en aquesta forma al rétol, com si fos un antropònim homenatjant un il·lustre desaparegut: un tal *Laborie*. Al **segle XIII**, aquest espai era documentat ***Bocayria, Boqueria*** (Alart, Vidal) en tota coherència ja que es troba en un indret que, en aquells temps, estava dedicat als queviures. Al costat s'hi trobava el *Macell menor* i la *Gallineria* amb la *Barra* on, entre dos pilars dels porxos, hi havia una barra de ferro on es penjaven les gallines i tot l'aviram. Fins fa molt poc, es podia encara veure aquella barra de ferro, bastant rovellada evidentment, però sencera.

De: *La Boqueria* (en català, s.XIII) fins a *Laborie* (amb fonologia francesa, s. XX), l'evolució fonètica és de les més «clàssiques»:

- sonorització de l'oclusiva sorda intervocàlica: *la boqueria* <la **boqueria**>
- *a* final àtona = \emptyset
- emmudiment de la sonora intervocàlica: < *la bo(h)eria* <**boqeria**>
- caiguda de la vocal (pretònica) -e- : < *la bo(e)ri \emptyset* >**bori \emptyset**
- aglutinació de l'article: < **Labori \emptyset**
- i, amb la francesització, emmudiment de la \emptyset final < **Labori(e)**.

Malauradament, a una tesi de tercer cicle dirigida pel catedràtic del moment (bon foneticista però que no comprovava les recerques d'arxiu dels seus deixebles), l'estudiant no va fer tota la investigació documental deguda i es va parar a unes **atestacions tardanes** (que no valen en recerques toponomàstiques):

- *Plassa de la Boheria* (H. Aragon, 1448),
- *Carrer de La Boria* (Vidal, 1649),
- *Plassa de la Boueria, de la Bouria* (Vidal, s. XVII).

La tesi va sortir aprovada i l'odònim (amb la **-o- tancada rossellonesa** pronunciada en **-u-**), va quedar identificat com a **Plaça dels bous**, entès com a una mena de firal de bous que **mai** no ha estat ni va poder ser ja que es tracta, no d'una «plaça» oficial de l'arquitectura urbana sinó simplement d'un minúscul espai determinat per l'encreuament de dos carrers (ni hi cabrien tres cabres!).

Aquesta errada s'havia enfortit també dels «treballs» d'un erudit rossellonès, arxiver benèvol, no lingüista, que fou el primer en declarar com a «Plaça dels bous» aquella **antiga i ben catalana «Boqueria»!**

I ara, aquesta incongruència de «Plaça dels bous» queda tan encabida en les mentalitats que, a la revisió dels noms de carrers de Perpinyà, quan una servidora (l'única onomasticiana de la «comissió»), va explicar que, al segle XIII, el topònim era ben atestat: **La Boqueria**, un de la comissió (que feia de «president!») es va exclamar: «*això sí que és fort: ens vols fer posar una cosa que no existeix: la Boqueria ?, i què és això, i què vol dir ?!*» Heus ací el nivell! Diré: nivell de grau «**zero**» (amb citació de la fórmula emprada pel nostre tan admirat i estimat Dr. Badia, al Congrés d'Estrasburg, 1968)

Amb aquell nivell pel que fa a la ciència onomàstica a Perpinyà, aquella asenada de: «*Plaça dels bous*» fa ara patxoca, a l'indret mateix, sobre una gran placa de ferro clavada al terra, amb el ple d'explicacions imbecils que es poden llegir a les tres llengües: català, francès, anglès.

I impossible de rectificar! La cosa arriba a vegades, fins a **vandalisme urbà concret** com va passar quan, durant dos anys, hi va haver pisos per vendre a una de les cases burgeses d'aquell lloc. Com a publicitat: no van trobar res més escaient que posar cartells amb enormes caps de braus (gegants!) que penjaven a tots els balcons. En un espai tan reduït, feia basarda! Vaig fer crits d'alerta a l'empresa i a les autoritats. Finalment, el regidor responsable va fer aquell qui ho entenia però: com canviar tot el sistema de les plaques de ferro que, a Perpinyà, a cada cantonada, donen, per als turistes, les «*informacions històriques*» sobre l'indret ?

Doncs, ara per ara, aquí estan i aquí **quedaran...**

A vegades, són els mateixos habitants els qui, posats a votar, rebutgen la forma ortodoxa. Així va passar al poblet de **NILS**, un caseriu del municipi de **Pontellà**. Quan s'hi va instal·lar una «Bressola», el director de l'escola va opinar que **Nyils**, amb la -N- palatal inicial sonava més com a «català». I va fer canviar en aquest sentit la grafia als cartells de senyalització! Sense cap raó històrica ni filològica ja que tenim el topònim ben documentat, amb atestacions carolíngies ben clares i evidents, per a establir: **ăsinŭ** com a origen :

- *et Asinilos* (Alart, 982)
- *in Asinilos* (M H., 982)
- *de Anils* (Alart, 1185)

Hi va haver una reunió del Consell municipal a l'Ajuntament del poble amb concertació col·lectiva de tots els habitants que, preguntats i sentint-se potser ofesos que la **N- inicial simple** representés els **ases (petits)** o **rucs** (que segurament s'hi criaven a l'Edat Mitjana), s'estimaren més escollir la forma amb N palatal ja que el mot així format podia correspondre, segons el seu parer errat, a: **anyells!** Cosa impossible, filològicament, ja que sempre manca, a tota la documentació, la -nn- geminada qui, ella, prové de «**l'annŭcŭlu**» del baix llatí. Matant els ases per a posar-hi anyells, l'honor del poble quedava incòlume. Però, en nom de la

ciència i de la història patrimonial (i per culpa d'una simple fantasia), es pot admetre un tal engany, que és una transgressió de la veritat ? I tan més quan va en contra dels quatre grans especialistes en assumptes de toponímia catalana: **Alcover**, **Moll**, **Joan Coromines** i **Alart** que sempre han estat d'acord per a escriure *NILS* amb la simple dental oclusiva inicial!

Per a dir-ho tot, hi té també la culpa, altra vegada, el famós erudit perpinyanès, onomasticista diletant, que acabava de publicar un fascicle (no enquadrinat) i que, entre les moltes errades o atestacions inútils que s'hi poden veure, hi té posat, ben entès, una Ny- inicial (a Nils) per a demostrar que era terra d'anyells! (tan encertadament com ja havia demostrat que la «*boqueria*» era, a Perpinyà, *una plaça de bous* !!!)

Fins a quan hem de sofrir tals malversacions de falsos «científics» ?

I si un miracle ocorria ?, (encara que hi calgui dedicar anys i panys i molta pugna) com va passar, per ex., amb un dels topònims majors del meu sector d'investigació de tercer cicle universitari: *BAO* (Rosselló), de pronúncia autòctona paroxitònica (passada, al Rosselló a diftong decreixent) però que el **Joan Corominas (erradament!, per una vegada)**, havia fet oxíton, a la manera francesa: *Baó!*

Tanmateix, a les publicacions del meu treball universitari de tercer cicle:

- *A la recerca d'una memòria: els noms de lloc del Rosselló*, 1981 (premi Vila de Perpinyà, ed. CeDACC, Perpinyà) i: - *Toponímia rossellonesa* (reedició revisada, 1985, ed. Consell General PO, Perpinyà), així com en un estudi presentat a la SFO, a París, en 1988:

- *Autour de quelques graphies, aberrantes et polémiques, de certains toponymes des Pyrénées-Orientales* (publicat a la Nouvelle Revue d'Onomastique, n° 15/16, 1990, Paris), ja una servidora havia corregit aquesta errada, amb les explicacions filològiques idònies, a partir de les atestacions i documentació formals:

974: *alodo in Baso* (M.H.)

988: *Baso* (Alart)

1011: *alodem Basoni* (Alart)

1017: *Sancti Stephani in Basso* (M.H.)

Hom pot demanar-se com és possible que el Corominas no hagi parat més esment ?

La culpa, la tenen sempre els mateixos **diletants** de qui no cal refiar-se!, però en aquest pecat va caure el Corominas que es va refiar d'un autodidacte, el treball (en francès) del qual fou presentat per alguns (que el publicaven, i que no eren lingüistes ni onomasticians) a tall de «Bíblia» infal·lible pel que fa a tota la toponímia nordcatalana. Aquest diletant era mestre d'escola, no llatínia, ni filòleg i, malgrat que sigui català, no va saber reconèixer com a 'bona' la pronúncia **correcta** dels autòctons! A les seues enquestes a prop dels ancians, a *BAO* mateix (pronunciat **pels autòctons i a tot el Rosselló: BOW, amb diftong decreixent**), ell, com a bon mestre primari de la República francesa, avesat a fer respectar l'**ortografia «francesa»** en tots els dominis, i aviciat a veure el topònim escrit amb -h-: *BAHO* (doncs: pronunciat com a oxíton!), ell va decretar que els autòctons tenien «*une prononciation défectueuse*» !!!

En dir això, **és com anul·lar** el seu treball! Perquè, **quina validesa** pot tenir un treball fet sobre **un fonament absolutament errat** i que, a més, demostra bé prou que aquell qui el fa no té **cap formació com a onomasticista** ?!

Però, en el cas de *BAO*, n'hi va haver dos altres més en anar «lleugers» de formació filològica i formalitat:

1°) sempre el nostre arxiver benèvol perpinyanès (de l'asenada de la *Plaça dels bous* en lloc de la *Boqueria*). Aquesta vegada, en el seu fascicle (1980), demanava fins i tot que es mantingués la -h- intervocàlica !!!

i 2°), de la Catalunya del Sud: un jove historiador que, amb **una sola** atestació, la de *Basoni*, en va tenir prou (sense més demostracions) per a judicar que el poble havia estat creat per un soldat carolingi: de nom *Basone!!!!*

Totes aquestes errades i divagacions divulgades malgrat la **forma correcta** que una servidora havia donat i explicat ja el **1973** (en el seu treball de tercer cicle) i publicat, amb molta difusió en els mitjans especialitzats, el **1983, 1985, 1988, 1990**.

I ara, vet aquí que, fa **cosa de dos anys**, **MIRACLE: va sortir el nomenclàtor de l'IEC amb la forma CORRECTA!!!** Imagineu si en vaig ser de contenta!

La forma incorrecta del topònim havia estat corregida, em van dir, **gràcies a un jove rossellonès historiador, (genealogista, especialista del s. XVIII, no lingüista ni filòleg --en el sentit del Dr. Pradal--, i actualment membre de l'IEC)**.

Molt bé. Albíxeres! Que es degui a aquell (o aquella) qui **primer fa el treball CINC vegades publicat** (i des de fa **30 anys i 20 anys enrere** en varies tongades), o a aquell prou espavilat per a saber-ho llegir i aprofitar-se'n, fins **sense referències**, això no és greu. L'important, és que s'aconsegueixi la forma correcta i que els noms de la **nostra terra catalana recobrin la dignitat de la forma correctament catalana que és la seva!**

Bibliografia bàsica

a) Documents

ADPO, fons 1B46

ADPO, état des sections

ADPO, plans parcellaires

Marca Hispanica. 1972. Ed. Facsímil, GEC, Barcelona

b) Llibres

Alart, B. 1880. *Cartulaire roussillonnais*. Perpignan. Médiathèque

Bassède, Louis. 1990. *Toponymie historique de Catalunya Nord*. Prada: Terra Nostra.

IEC. Universitat de Perpinyà. 2007. *Nomenclàtor toponímic de la Catalunya del Nord*. Barcelona. Institut d'Estudis Catalans.

Ponsich, P. *Límits històrics i repertori toponímic dels llocs habitats dels antics «països» de Rosselló, Vallespir, Conflent, Capcir, Cerdanya, Fenolledès*. Codalet. Terra nostra. N° 37.

Portet, R.L. 1983. *A la recerca d'una memòria: els noms de lloc del Rosselló. (microtoponímia)*. Perpinyà. CeDACC.

Portet, R.L. 1985. *Toponímia rossellonesa*. Perpignan. Conseil Général des Pyrénées-Orientales.

c) Articles en revista

Badia i Margarit, A.M.; Straka, Georges. 1973: *Le catalan aujourd'hui*. La linguistique catalane. Actes et colloques n°11, 379, 384-398.

Portet, R.L. 1977. *Capas toponímicas de la costa rosellonesa*. in Actas del V Congreso Internacional de Estudios del Mediterráneo. 596-601..Madrid. Ed. CSIC.

Portet, R.L. 1984. *Francesització dels topònims i cacografies al Rosselló*. Barcelona. BiSO

- Portet, R.L. 1986. *Transcripcions errònies de topònims*. Universitat de València. València. BiSO.
- Portet, R.L. 1988. *Els coronells de Perpinyà*. Abadia de Montserrat. Barcelona.
- Portet, R.L. 1990. *Autour de quelques graphies, aberrantes et polémiques, de certains toponymes des Pyrénées-Orientales*. NRO n° 15/16. Paris.
- Portet, R.L. 1994. «*Lous carrés de Parpigna*» d'Albert Saisset (*Oun Tal*): *passejada per la toponímia urbana rossellonesa de final del segle XIX*. Actes del Congrès extraordinari d'Onomàstica. Barcelona.
- Portet, R.L. 1998. *Les «coronells» de Perpinyà*. in Actes du Colloque *La ville et les pouvoirs*. Perpignan. CNRS.
- Portet, R.L. 2004. *Perpignan et le langage catalan de son espace*. in *Perpignan une et plurielle*. 65-78. Archives de la Ville de Perpignan. Perpinyà.

Renada-Laura Portet
Société Française d'Onomastique SFO
Corresponsal de la Commission Nationale de Toponymie
renada.portet0938@orange.fr